

Джерела та література

1. Знову схиляємо прапори. *Свобода*. Український щоденник. 1990. 14 серпня. Ч. 154.
2. Макарчук С. Писемні джерела з історії України: курс лекцій. Львів: Світ, 1999. 351 с.
3. Манзуренко В. Героїчне життя Марії Волоосевич. Воєнна історія України. Волинь та Полісся: зб. наук. праць за матеріалами Всеукраїнської наукової військово-історичної конференції / Національний військово-історичний музей України. Київ. 2013. С. 299–301.
4. Середницький Я. Пані Льоля: втекти від більшовиків. Київ: Темпора, 2019. 428 с.
5. Скакальська І. Б. Громадський потенціал української інтелігенції Західної Волині (1921–1939 рр.). Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету. 2015. Вип. 42. С. 77–81.
6. Степанюк С. Зустріч з ветераном визвольний змагань. *Юнак*. 1987. Квітень. Ч. II. 4(276).

Галатир Віталій

РОЛЬ Я. ТОКАРЖВСЬКОГО-КАРАШЕВИЧА В МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИНАХ ЩОДО ВІДНОВЛЕННЯ ДЕРЖАВНОСТІ В УКРАЇНІ У 1922–1924 рр.

Анотація. Висвітлено заходи Я. Токаржевського-Карашевича, керуючого міністерством закордонних справ Державного Центру Української Народної Республіки в екзилі на міжнародній арені щодо відновлення української державності протягом січня 1922 – вересня 1924 рр.

Ключові слова: Я. Токаржевський-Карашевич, Польща, Державний Центр, УНР.

Abstract. The events of Y. Tokarzhevsky-Karashevich, the head of the Ministry of Foreign Affairs of the State Center of the Ukrainian People's Republic in exile in the international arena, on the restoration of Ukrainian statehood during January 1922 – September 1924 are covered.

Keywords: J. Tokarzhevsky-Karaszewicz, Poland, State Center, UNR.

Окупація більшовиками Кам'янця-Подільського змусила українське військо та урядові структури 21 листопада 1920 р. покинути українську територію та виїхати до Польщі. Водночас утворюється Державний Центр УНР, який об'єднав виконавчі та законодавчі структури влади. Місцем перебування урядових структур до середини 1923 р. був Тарнів (Польща) [1, 290].

Органом, що мав швидко реагувати на ситуацію та поліпшувати міжнародне становище України й висвітлювати положення, в якому вона опинилася через агресію більшовицької Росії, було міністерство закордонних справ. Після розпорядження С. Петлюри з 12 січня 1922 р. до нього входили: міністр – О. Лотоцький (мав перебувати у Відні (Vien XV. Hacken), віце-міністр – Я. Токаржевський-Карашевич (у Варшаві (Alea Roz № 6, m. 9), радник міністерства – Кочерган (буковинець) директор департаменту – Дяконенко (галичанин), скарбник – Ворончук [2]. Уже з 9 лютого 1922 р. Я. Токаржевський-Карашевич обіймає посаду т. в. о. міністра закордонних справ, а з 12 лютого – керуючого міністерством закордонних справ.

Оперативно зреагувавши на засідання Ради Послів, що відбулося на початку січня 1922 р. у Каннах «для приготування внесків, що стосуються участі Польщі в міжнародній акції економічної відбудови Росії...», за ініціативи Я. Токаржевського-Карашевича утворена міжміністерська комісія мала дослідити український ринок та можливості його використання поляками, і надати представникам польського МЗС якнайбільше вичерпної інформації про ситуацію в Україні [3].

Керівник міністерства переговори, що пройшли у Берліні, не вважав успіхом, тому що змушений був погодитися на поділ України. Вважав, що дійсного визнання Радянської Росії, крім як у німців, більшовики з Генуї не привезуть. Звертав увагу на те, що французи думали тільки про німецькі гроші, а поляки в Генуї пропонували умови, говорячи про окупацію Правобережної України, нібито за згодою деяких українських груп. Вважав за потрібне виїзжати до Генуї лише після зустрічі у Римі та Ватикані з італійськими політиками, які мали почути українську позицію в авторитетній формі. Наголошував на небезпеці фінансової залежності, в яку Державний Центр забирався. Висловлював незадоволення послами Смаль-Стоцьким та Онацьким, зауважував, що їхня політика була занадто персональною [4].

Шукаючи шляхи вирішення ситуації та для інформування міжнародних представників, Я. Токаржевський-Карашевич у Берліні зустрічався з англійським послом лордом Аберноном, бельгійським графом де ля Рауль, французьким графом де Ценкантен, німецьким директором департаменту фон Блюхером і деякими київськими фінансистами. У Відні – з канцлером Шобером, міністерством закордонних справ іспанського посла де Авілла, французьким послом і консулом, аргентинським послом Перецом. Також вбачав можливість для перспектив справи у Румунії та Парижі. Наголошував на поганій орієнтації українських послів. Зауважував, що програшним фактором під час праці за кордоном була відсутність інформації із центру, тим більше це все вимагало фінансування і чітко поставленого завдання [5].

Влітку 1922 р., реагуючи на погіршення розуміння становища української державності, дипломати пішли на скасування відносин з Шимоном Ашкеназі як польським представником при Лізі Націй [6].

Як один із способів боротьби на міжнародній арені за українську державність був виданий інструктивний лист за підписом Я. Токаржевського-Карашевича 8 серпня 1923 р. до всіх підлеглих послів з пропозицією розвінчувати незаконну діяльність більшовицького уряду в Україні. В ній він закликав країни Європи не входити в контакти з СРСР, послы мали сформулювати ноти протесту, де вказати, що «Українська нація свідомо своєї окремішності, інтересів і сили, ніколи не погодиться на ті всі спроби приборкати її остаточно під російське ярмо...» [7].

У листопаді цього ж року керуючий міністерством, реагуючи на Ризький мирний договір, який відтягнув визнання Польщею уряду УНР, що втратив спеціальний статус на її території спільним зверненням з очільником уряду УНР до міністра закордонних справ Польщі, зазначав, що заходи московського уряду перед урядом Польської Республіки у справі визнання

СРСР – нової форми російського деспотизму, дають привід до певних побоювань. За тих умов, за його словами, уряд УНР не міг повірити, що Польща, яка більше століття боролася за своє визволення з-під російського ярма, умовою від 21 квітня 1920 р. визнала незалежність України, могла відразу перекреслити всі акти і визнати російський уряд тимчасового характеру, який тримався на чужій збройній силі та видавав ілюзорною самотійністю всіх тих республік, що входили до складу Радянського Союзу. Наголошував на розчаруванні українством Ризьким договором. За таких умов нічого іншого не залишалось, ніж висловлювати надію на зближення між Україною та Польщею. Уряд у своїй позиції вважав, що визнання Радянського Союзу, в якому окремі республіки зведено до становища простих російських провінцій, могло б мати для Польщі непередбачені, важкі наслідки. І врешті-решт розглядалося питання під впливом громадської думки переглянути і радикально змінити певні рішення та відношення до Польщі, що їх свідомо і розважливо прийняв український уряд та відклав, незважаючи на всі труднощі останніх років [8].

Перед від'їздом до Парижу Я. Токаржевський, завдяки досвіду та вмінням і знайомствам, контактував із міністром закордонних справ Грузії Чхенкелі у питанні можливості підтримки повстань у цій країні та вигоди від них для України [9, 565].

Напруженість у польсько-українських відносинах підтвердила заміна українського посольства у Варшаві – Центральним комітетом української еміграції [10, 295]. Урядовці та емігранти почали роз'їжджатись. 1923 р. у Польщі ліквідували табори для інтернованих. Урядові установи УНР розмістилися у трьох європейських столицях – Варшаві, Парижі, Празі, частково – у Бухаресті. Прем'єр-міністр УНР з більшістю співробітників переїхав до Варшави, С. Петлюра та віце-прем'єр-міністр В.Прокопович оселилися у Парижі [11, 298]. 3 вересня 1924 р. туди переїхав і Я. Токаржевський-Карашевич, коли, за його словами, «...подався до демісії і виїхав з Тарнова через Прагу до Франції» [12]. Згодом розпочався новий період його міністерської діяльності – «паризький».

Отже, Я. Токаржевський-Карашевич під час обіймання посади керуючого міністерством зосередив свою діяльність на пошуку виходів із ситуації, що склалася, для України на міжнародній арені. Основними заходами було надання вичерпної інформації та матеріалів про Україну для польських урядовців, вирішення питань, що піднімалися на конференції в Генуї, вирішення фінансового питання, висловлення незадоволення деякими послами, інформування міжнародних представників, видання інструктивного листа-розвінчування незаконної діяльності більшовицького уряду в Україні, реагування на Ризький мирний договір тощо.

Джерела та література

1. Мальята О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української

- еміграції. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст.* Київ, 2007. Вип. 12. С. 287–308.
2. Галузевий державний архів Служби зовнішньої розвідки України (ГДА СЗР України), ф. 1, спр. 8102, т. 1, арк. 107.
  3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України), ф. 3696, оп. 2, спр. 61, арк. 16; Бетлій О. Українське питання у польсько-чехословацьких переговорах напередодні конференції в Генуї 1922 р. Наукові записки НаУКМА. Спеціальний випуск. Т. 20. Ч. I. Київ, 2002. С. 202–207.
  4. ГДА СЗР України, ф. 11012, т. 16, арк. 99.
  5. Там само, арк. 100.
  6. Там само, арк. 25.
  7. ЦДАВО України, ф. 3696, оп. 2, спр. 83, арк. 41–41 зв.
  8. Там само, арк. 43–43 зв.
  9. Симон Петлюра. Статті, листи, документи. Т. II. *Українська вільна академія наук у США, Бібліотека ім. Симона Петлюри в Парижі* / редкол.: Л. Дражевська, П. Йосипишин, Н. Ливицька-Холодна, С. Ріпецький. Нью-Йорк, 1979. С. 564–566.
  10. Малюта О. Органи влади ЗУНР та УНР в екзилі у 20–40-і рр. ХХ ст.: боротьба за національну державність як форму організації повсякденного життя української еміграції. *Україна ХХ ст.: культура, ідеологія, політика: зб. ст.* Київ, 2007. Вип. 12. С. 287–308.
  11. Там само.
  12. Винниченко І. Український лицар литовського роду. *Урядовий кур'єр*. 29 листопада 2014. URL: <https://ukurier.gov.ua/uk/articles/ukrayinskij-licar-litovskogo-rodu/>; Токаржевський-Карашевич Ян. Curriculum vitae. Архів Є. Архипенка. Бахмет'євський архів Колумбійського університету.

Титаренко Олександр

ПРОТОІЄРЕЙ МИХАЇЛ (ПОПЕЛЬ) У НАЦІОНАЛЬНО-РЕЛІГІЙНОМУ ВІДРОДЖЕННІ ВОЛИНИ І пол. ХХ ст.

***Анотація.** Стаття присвячена характеристиці основних періодів життєвого шляху та аспектів діяльності протоієрея Михайла Попеля, його внеску в національно-релігійне відродження Волині I половини ХХ ст. Зокрема активна праця в містечку Мельниця Ковельського повіту, де священник організував заходи для гуртування молоді та розповсюдження преси як релігійного змісту, так і світського.*

***Ключові слова:** православна церква, протоієрей, національно-релігійне відродження, релігійні процеси.*

***Abstract.** The article is devoted to the characteristics of main periods of life and aspects of the activity of Archpriest Mykhailo Popel, his contribution to the national-religious revival of Volyn region in the first half of the 20th century. The great activity was in the town of Melnytsia, Kovel district where the Archpriest organized events to rally young people and distribute the press of religious and secular content.*

***Keywords:** Orthodox church, archpriest, national-religious revival, religious actions.*

Історія Української держави ХХ ст. – це не лише минуле українського автохтонного населення, але й представників інших національностей, що своє життя присвятили служінню на благо нашого краю. Діяльність Михаїла